

Prawa i obowiązki obywatelskie

Podstawowym aktem prawnym regulującym wolności, prawa i obowiązki obywatelskie jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., która reguluje te kwestie w II rozdziale: <http://www.prezydent.pl/prawo/konstytucja-rp/wolnosci-prawa-i-obowiazki-czlowieka-i-obywatela/>.

Obywatele mają również prawa i obowiązki w ramach prowadzonych postępowań. Ministerstwo Sprawiedliwości w celu przybliżenia obywatelom tych kwestii przygotowało informatory mające na celu ich wyjaśnienie:

1. Obywatel w postępowaniu karnym,
2. Obywatel w postępowaniu sądowo-administracyjnym,
3. Obywatel w postępowaniu cywilnym.

Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało również inne informatory i ulotki dotyczące różnych kwestii prawnych w celu zwiększenia świadomości prawnej obywateli:

1. Spadek w Unii Europejskiej,
2. Upadłość konsumencka – poradnik,
3. Ławnik – sędzia społeczny,
4. Protokół elektroniczny w sądach,
5. Elektroniczne postępowanie upominawcze.

Przygotowane zostały również publikacje adresowane do dzieci i młodzieży w przystępny sposób opisujące trudne zagadnienia prawne:

1. Będę świadkiem w sądzie
2. Przychodzi uczeń do prawnika - innowacyjny poradnik prawny dla młodzieży
3. Spotkania edukacyjne w szkołach średnich i wyższych dotyczące funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

Wskazane wyżej informatory są dostępne na stronie www.ms.gov.pl w zakładce Działalność – broszury i publikacje.

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów przygotował poradniki z zakresu praw konsumenta <https://uokik.gov.pl/poradniki.php>

Działalność krajowych i międzynarodowych organów ochrony prawnej

Ochrona prawna to pojęcie używane na oznaczenie zorganizowanej i stałej działalności, której celem jest, w ujęciu przedmiotowym, ochrona porządku prawnego, zaś w ujęciu podmiotowym – ochrona indywidualnych praw podmiotowych obywatela.

Ze względu na cele i funkcje, ochronę prawną dzielimy na represję i prewencję.

Represja - polega na przywróceniu stanu sprzed naruszenia i posiada charakter następczy.

Prewencja - polega na zapobieganiu naruszeniu prawa i jest działalnością o charakterze

uprzednim, reagująca na potencjalną groźbę naruszenia porządku normatywnego.

Klasyfikacja organów ochrony prawnej

Organ ochrony prawnej to organ specjalnie powołany i odpowiednio zorganizowany w celu ochrony prawa. Organy ochrony prawnej dzielą się na następujące kategorie :

1. Rozstrzygające/ orzekające/ jurysdykcyjne

- Organy sądowe, to organy specjalne powołane i zorganizowane w celu sprawowania wymiaru sprawiedliwości w imieniu państwa, wyposażone w pełne gwarancje prawidłowego orzekania (np. sądy rejonowe, sądy okręgowe, sądy apelacyjne, Sąd Najwyższy, Wojewódzkie sądy administracyjne. Naczelny Sąd Administracyjny, Trybunał Stanu, Trybunał Konstytucyjny)
- Quasi - sądowe, to organy rozstrzygające, specjalnie powołane i zorganizowane do orzekania, nie posiadające cech organu sądowego (np. samorządowe kolegia odwoławcze, izby morskie, Urząd patentowy, Rzeczypospolitej Polskiej)
- Pozasądowe, to grupa organów powołanych do realizacji innych zadań, a jedynie dodatkowo posiadają uprawnienia do rozstrzygania (np. Centralne Biuro Antykorupcyjne, organy kontroli skarbowej, Państwowa Inspekcja Pracy, Inspekcja Handlowa, Państwowa Inspekcja Sanitarna, Straż Graniczna, Straż Miejska);

2. Organy kontroli legalności/ przestrzegania prawa obejmują grupę organów powołanych do sprawowania kontroli przestrzegania prawa i odpowiednio w tym celu zorganizowanych (np. policja, prokuratura, rzecznicy dyscyplinarni, Najwyższa Izba Kontroli, Generalny Inspektor Ochrony Danych osobowych, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Prezes Urzędu ochrony Konkurencji i Konsumentów)

3. Organy pomocy prawnej to wyspecjalizowane organy powołane do udzielania pomocy prawnej i odpowiednio w tym celu zorganizowanych (np. korporacje ochrony prawa (np. adwokatura, radcowie prawni, notariusze, komornicy), rzecznicy praw i wolności, doradcy podatkowi).

Sądownictwo międzynarodowe:

1. Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu.
2. Komisarz Praw Człowieka Rady Europy.
3. Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze.
4. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Genewie.
5. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu.
6. Arbitraż międzynarodowy.

Alternatywne sposoby rozwiązywania sporów

Alternatywne sposoby rozwiązywania sporów stanowią inny niż tradycyjny – sądowy sposób rozwiązywania sporu.

Postępowania te odbywają się bez udziału sądu, a prowadzone są przez niezależną, uprawnioną do tego osobę. Istnieje wiele sposobów pozasądowego rozwiązywania sporu, lecz najpopularniejszymi formami są: mediacja i arbitraż.

Mediacja - jest metodą , w której neutralna i bezstronna (zaakceptowana przez obie strony sporu) osoba trzecia, pomaga w komunikacji, określeniu interesów i kwestii do dyskusji oraz stara się doprowadzić do wspólnie akceptowalnego porozumienia. Proces ten ma charakter dobrowolny, nieformalny oraz poufny. Mediację można prowadzić w wielu sprawach np. cywilnych, karnych, nieletnich, gospodarczych.

Arbitraż – to sposób rozstrzygnięcia sporu przy pomocy arbitra, arbitraż przeprowadzany jest w sprawach gospodarczych przez bezstronnych specjalistów – arbitrów wybranych przez strony sporu.

Przy zastosowaniu tych metod strony mają możliwości zidentyfikowania i wyrażenia swoich rzeczywistych potrzeb oraz interesów, w wyniku czego wypracowana ugoda/porozumienie jest w pełni przez nie akceptowana.

Ministerstwo sprawiedliwości przygotowało informatory dotyczące alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów, przy szczególnym uwzględnieniu mediacji:

1. Mediacja i sądownictwo polubowne
2. Mediacja w sprawach cywilnych
3. Mediacja w sprawach karnych
4. Mediacja w sprawach nieletnich
5. Mediacja w sprawach rodzinnych

Mediacje oraz sposoby pozasądowego rozwiązywania sporów – informacje na stronie Sądu Okręgowego w Olsztynie www.olsztyn.so.gov.pl, w zakładce *Informacje – Mediacja*;

Możliwość udziału obywateli w konsultacjach publicznych oraz w procesie stanowienia prawa

Konsultacje społeczne – przedstawienie przez przedstawicieli władzy planowanych działań mających bezpośredni lub pośredni wpływ na życie obywateli. Konsultacje mogą dotyczyć między innymi: zmian w prawie, zmian organizacji życia publicznego czy też przeprowadzenia inwestycji.

Prawo do wypowiedzenia się obywateli zostało pośrednio zagwarantowane w zasadach konstytucyjnych wyrażonych między innymi w art. 2, 4, 11, 22, 14, 16, 17, 20, 25, 54, 61, 63 czy art. 74 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Konsekwencją wyżej wskazanych zasad są regulacje znajdujące się między innymi w ustawie:

1. z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2016 poz. 778ze zm.) – art. 11 i 17 – konsultacje społeczne w zakresie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ,
2. z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2016 poz. 1817 , ze zm.) – art. 5 – obowiązek konsultowania z organizacjami pożytku publicznego

- projektów aktów normatywnych dotyczących celów statutowych tych organizacji oraz konsultacji projektów aktów normatywnych dot. Realizacji zadań publicznych,
3. z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2016 poz. 930, ze zm.) – art. 19 pkt 1 i 21 pkt 1 – konsultacje z gminami z danego obszaru powiatu i powiatami z obszaru województwa w zakresie opracowywania i realizacji strategii rozwiązywania problemów społecznych,
 4. z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. 2016 poz. 645 ze zm.) – art. 21 – polityka rynku pracy oparta na zasadzie dialogu i współpracy z partnerami społecznymi,
 5. z 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. 2016 poz. 383 , ze zm.) - art. 19a -konsultacje projektów programów z jednostkami samorządu terytorialnego, partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego,
 6. z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. Z 2016r. poz. 353) – dział III – konsultacje ze społeczeństwem studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz decyzji o uwarunkowaniach środowiskowych zgody na realizację przedsięwzięcia.

Obywatele nie tylko uczestniczą w życiu publicznym w ramach konsultacji lecz także mogą proponować zmiany w obowiązującym stanie prawnym poprzez inicjatywę ustawodawczą.

Inicjatywa ustawodawcza, zgodnie z art. 118 konstytucji przysługuje grupie 100 tysięcy obywateli mających prawo wybierania do Sejmu, natomiast tryb postępowania w sprawie wykonywania inicjatywy ustawodawczej przez obywateli określa ustawa z 24 czerwca 1999 r. o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli (Dz. U. 1999, Nr 62, poz. 688 ze zm.). Inicjatywa ustawodawcza nie może dotyczyć:

1. projektu ustawy budżetowej oraz ustaw bezpośrednio wyznaczających sytuację finansów publicznych – inicjatywę posiada wyłącznie Rada Ministrów (art. 221 Konstytucji),
2. projektu ustawy o zmianie Konstytucji – inicjatywa przysługuje grupie obejmującej co najmniej 1/5 ustawowej liczby posłów, Senatowi oraz prezydentowi (art. 235 ust. 1 Konstytucji).